

Annak a kérdésnek kutatása, hogy a kultúra minő hatással van az ösztönéletre és ezzel kapcsolatosan az erkölcsi élet evolúciójára, visszavezet ama filozófiai szemlélődések korába, melyeknek központját a nevelés etikai hatásának magyarázata képezte. Már igen korán találkozunk e kérdés érintésével; de igazi jelentőséghez csak a középkori filozófusok munkáiban jutott. Ekkor nyert teljes kifejeződést a két szembenálló felfogás, melyek közül az egyik a nevelés hatását az egyéni karakter kiképzésére abszolútnak (Des Cartes, Helvetius, Leibnitz, Locke stb.), a másik meg teljesen közömbösnek tartotta (Du Bois Reymond, Huxley, Heller stb.)

A két irány közötti ellentét még ma mindig igen jelentékeny s úgy látszik az azok közötti úr áthidalása a legközelebbi jelenben sem fog végbemenni. Ribot közvetítő a két véglet között s felfogásával talán leginkább megközelíti a valót. Szerinte a nevelés "sohasem korlátlan s csak a közepszerű tehetségekre van döntő hatása, akik sem jók, sem rosszak nem lévén, azzá válnak, amivé a véletlen őket gyúrja."¹

A kultúra és kriminalitás közötti okozati összefüggés kutatása, mint Gross mondja azon meggondolás következtében fontos, hogy vajon ennek hatása alatt a morál, becsületesség és igazságszeretet emelkedik-e, mert gyakran olyan tényeket, cselekvéseket s állításokat kell értékükre való tekintettel összehasonlítani, melyek csak azoknak kultúrája által különböznek, kiknél azok előfordulnak, vagy kiktől származnak.

A kérdés kriminálaetiológiai része csak egyik fejezete tehát annak a nagy művelődéstörténeti problémának, mely a kultúra evolválásának a közerkölcsök mikénti fejlődésére való hatását kutatja.

Kulturállamok utolsó félszázadra vonatkozó bűnügyi statisztikájának összehasonlításából azt látjuk, hogy a bűnözés kivétel nélkül mindenütt emelkedő irányzatú hullámzást mutat. Ha két egymás melletti jelenségben mindjárt okozati kapcsolatot látunk, úgy kész a kulturára dedukált lesújtó kritikánk: "unterrichten, das ist versittlichen!" (Engel.) A kriminálszociológiában alig váltott valami élénkebb vitát ki, mint éppen a kultúr- nívóval paralell izmosodó kriminalitás eltérő

¹ Ribot: A lelki átöröklés. Ford. Holló István. Budapest 1896.

magyarázata. Mindkét részen több volt a félreértés, mint a tények higgadt mérlegelésén nyugvó megértés. A kultúra jótékony hatásának legeredetibb védelmével mégis Poletti munkájában találkozunk, ki nyíltan kimondotta, hogy ha "a kriminalitás pusztító tevékenysége kisebb mértékben növekedett, mint a hasznos termelésé..."² úgy dacára a büntettek gyarapodásának, az illető társadalom kriminalitása apadóban van. Hogy Poletti felfogása mennyire nem állhatja meg helyét, kimutatták Tarde³ és Ferri⁴. Legfőbb gyengéje, hogy oly tényezőket állított egymással ellentétbe, melyek híjával vannak az összehasonlítás lehetőségének. Méltán kérdi Tarde: "Lehet-e mondani, hogy a lopásnak ellentéte pld. egy vételi ügylet?" stb.

A kultúra kriminálaetiológiai jelentőségének értékelése első sorban is azért annyira ellentmondó, mert e viszony megállapítására igen tökéletlen mérőegység áll rendelkezésünkre. A bűnügyi statisztikák megelégednek az írni és olvasni tudáshoz kötött minimális elemi ismeret, illetve az analfabetizmus fogalmába belezárt teljes civilizálatlanság feltüntetésével.

Megbízható támpont éppen ezért csak a legmesszebbmenő vizsgálati kauteliák mellett nyerhető.

Így nevezetesen:

1. Ha a különböző bűnügyi statisztikák adataiból azt látjuk, hogy az írni és olvasni tudók magasabb arányban vesznek részt a bűnözésben, mint az analfabéták: még ez nem jelenti azt, hogy a műveltség fejlesztőleg hat a kriminalitás vírusára. Az írni és olvasni tudás ui. nem fogadható el a műveltség alapmértékéül, hanem pusztán eszközéül tekintendő a műveltség megszerzésének. Az alfabetizmusnak egymagában nincs semmi köze az ösztön-emberrel, hanem, mint Carneri mondja, ismereteink lényeges kibővítése az, mi az egyéni karaktert módosítani tudja.⁵

2. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk; hogy a műveletlenség és műveltség két végtelen területének széles határválasztója között levő azon átmeneti állapot, melyet "félműveltség"-nek szokás nevezni: a bűnözés szempontjából sokkal veszedelemesebb, mint a civilizálatlanság. Mert míg az ilyen egyén gátló képzei egyrészt még nem eléggé fejlettek a nyers ösztönélet állati megnyilatkozásai visszazorítá-

2 Poletti: Del sentimento nella sdenza del delitto penale.

3 Tarde: Összehasonlító tanulmányok a kriminológia köréből Ford. Lengyel Aurél. Budapest, 1908.

4 Ferri: La sociologie criminelle. Paris, 1893.

5 Carneri: Sittlichkeit und Darwinismus. Wien und Leipzig, 1903.

sára, addig másfelől ilyeneknél jut éppen a Tardeféle lois de l'imitation (az utánzás törvénye) hihetetlen fokban érvényre. Ezeknek az egyéneknek a kultúra egy új eszköz büntettes hajlamaik variáltabb kielégítésére, mert apercipiáló képességük csupán azokra a káros behatásokra fogékony, melyek különben a még olyan magas kultúrának is káros termékeiként jelentkeznek.

3. De a közművelődés egyszerű emelése még nem szünteti meg azokat a különbségeket, melyek a különböző társadalmi osztályok osztálytagosulása szerint a műveletlent a félig műveltől és magasabb műveltségűektől elválasztja. Innen van azután, hogy a kriminalitás mérlege nem mutat várt javulást. Helyesen mondja Aschaffenburg: "Ha egy nép intellektuális színvonala emelkedik, úgy a különbségek változatlanok maradnak; az, aki a legkisebb oktatásban részesült, a művelttel szemben ismét hátrányban marad."

4. Továbbá a kultúra minden egyes magasabb lépcsőfoka új szükségletek létesítője is. Hisz a műveltség állapotából való kibontakozási folyamat első fázisa addig nem érzett szükségletek jelentkezésében áll. E fellépő új szükségérzetek tehát új cselekvések elkövetésének tényezői. Ámde a kultúrfokkal növekvő szükségletekkel nem halad parallel azok kielégítésének lehetősége, miért nagyon téves azt várni, hogy a kultúr-színvonal emelése egymagában elegendő volna a bűnözés forrásainak betömésére. De ez viszont még nem jelenti a másik végelet álláspontjának igazolását, mely szerint a legmagasabb jó a boldog tudatlanság állapotában levő szükségnélküliség s mely a bűnözés elleni védekezés ideálját régi szükségletek apasztásában s újak keletkeztetésének lehető megakadályozásában látja. Eme "gyermekiesen naív felfogás" — mint Aschaffenburg mondja — régen el van temetve, amiként a szellemi régiségek lomtárába került ama másik is, hogy "az iskolai nevelés által a népnek ártatlan állapotában levő ezen szentimentális magasra becsülése valóban homályos és alaptalan előítéleteken nyugszik.

Nem a kultúra tehát az új század rohamosan emelkedő kriminalitásának élesztő bacilusa, hanem a gazdasági viszonyok visszássága az a nagy akadály, mely jótékony hatásai kifejtésének útjában áll. Vagyis hiába igyekszünk aközben a legmagasabb fokig szükségletek felébresztésével, ha nem adjuk meg az eszközöket is ezek kielégítésére. Így kerül azután minden magas kultúrpolitika ellentétbe az állami rend nyugodt fejlődésével a gazdasági okok hatalmas Skylla és Skarybdlae miatt.

5. Végül maga a kriminalitás is, mint minden életjelenség, szintén evolvál. Tehát még nem jelenti a kultúra csődjét, ha annak emelkedésével a bűnügyi

statisztikák számoszlopai is növekvőben vannak. Ennek oka kettős. A tudomány és technika újabb vívmányai mind megannyi újabb eszközei a büntett és a hadsereg kezében a büntettek minél ügyesebb elkövetésénél. A huszadik század gonosztevőjének az elektromosság, galvanoplasztika, fotokémia, rádium, szuggesztió, hipnotizmus fegyverei állanak a társadalom ellen kifejtendő küzdelmében rendelkezésére régi idők primitív eszközei helyett. Viszont a társadalmi védekezés is sokkal intenzívebb, a nyomozás ma már magasfokú művészete mind kisebbre redukálja a ki nem nyomozott bűnügyek statisztikáját, vagyis a "látható" kriminalitás a "nem láthatóhoz" viszonyítva, egyre nagyobb és nagyobb lesz. De ezek inkább csak külső okai a bűnözés növekvésének. Kriminálactiológiailag jelentősebb az a másik ok, mely a kriminalitás evolúciójában rejlik. A kriminalitás, mint tudjuk, összetett jelenség: biológiai, szociális és fizikai együtthatók eredője. Amiként változnak a komponensek, aként változik a rezultáns is. Századunk bűnözési fiziognómiája egészen más, mint amilyen volt pl. a primitív törzsszervezeté, vagy a középkori hűbérállamoké: a biológiai és különösen szociális fejlődés fázisai között mutatkozó nagy különbségeknek megfelelően. Tarde félszázad bűnügyi statisztikájának vizsgáldásában Franciaországra nézve azt találta, hogy míg a büntettek száma felére apadt le, a vétségek száma több mint háromszorosára emelkedett. S ez a folyamat mondhatni általános.

Mint Ferrero mondja: a kultúrának két típusa van, kultúra erőszakkal és kultúra csellel. A jelen kultúrája ez utóbbi. Így illeszkedik be, Lombroso szerint, rég letűnt idők atavisztikus kriminalitása helyébe (a személy elleni bűncselekmények durvább fajtái), mely inkább izomtevékenység volt, modern idők evolváló bűnözése (a vagyon és személy elleni kriminalitás finomabb alakjai), mely már inkább agyműködés.

Kultúra és kriminalitás közötti okozati összefüggés kutatásának eredményeként megállapíthatjuk — a jelenségek gyakran fonák elhelyeződése dacára — annak előkelő hivatását a társadalom védelmében. A bűnözés elleni küzdelem egyik igen erős fegyvere, úgy az egyes, mint az állam kezében. Az egyesnek a létérti küzdelemben, mert "ismeretei még ott is szereznek munkaalkalmat és kielégítő ekzisztenciát, hol a szellemileg fejletlenek erői a szolgálatot felmondják"⁶, de az államnak is a kriminalitás karakterének enyhítésével. Magas hivatását azonban

6 Aschaffenburg: Das Verbrechen und seine Bekämpfung. Heidelberg, 1903.

akadálytalanul csak úgy töltheti be, ha jótékony hatását nem semlegesítik a gazdasági viszonyok, vagyis, ha az állam nem áll meg a kultúrászükségletek felébresztésénél, hanem megadja az azok kielégítésére szolgáló eszközöket is.

(In: *Kriminológia. Budapest, 1912. 299-298. pp.*)